

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti - 100

Üzeyir bəy Hacıbəyli AXC dövründə

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti (AXC) dövründə əvəzsiz xidmətləri olmuş şəxslərdən biri də **“Leyli və Məcnun”, “Koroğlu”, “O olmasın, bu olsun”, “Arşın mal alan” kimi şedevrlərlə cahanşümul şöhrət qazanmış dahi bəstəkar, mahir publisist, incə ruhlu dramaturq, ictimai xadim Üzeyir bəy Hacıbəylidir.**

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranmasını hədsiz sevinclə qarşılayan Üzeyir bəy Hacıbəyli kiçik qardaşı Ceyhun bəy Hacıbəylinin baş redaktoru olduğu “Azərbaycan” qəzetində maraqlı yazılarla çıxış edib və müstəqil dövlətimizin geniş təbliğatını aparıb. Məsələn, 1918-ci il dekabrın 7-də Azərbaycan Parlamentinin açılış mərasimi münasibətilə qələmə aldığı və “Azərbaycan” qəzetinin 9 dekabr sayında dərc etdirdiyi “Təəssürat” başlıqlı reportajında Üzeyir bəy Hacıbəyli yazıb: “Parlamamız açıldı, gördük, Fətəli xan doğru dedi ki, yatsa idik də, yuxumuza girməzdi... Parlamən imarətinin içində ziynət cümləsindən calibi - diqqət olan şey qiymətli xalılar degil idi. Bəlkə fiatı ucuz, lakin mahiyyəti-milliyə və siyasiyəsi dedikcə baha olan üç rəngli milli bayraqlarımız idi. Məhəmməd Əmin nitqi-iftitahisində bu üç rəngin: Türkləşmək, islamlaşmaq və müasirləşmək amalı əlamətindən ibarət olduğuna işarə ilə “bu bayraq endirilməz!”- dedikdə bütün məclis ayağa qalxıb əl çala-çala bayraqları salamlarkən təəssürati - fəvqəladətdən başımın tükləri biz-biz durdu”.

1919-cu il yanvarın 16-da buraxılmış 89-cu nömrəsindən etibarən “Azərbaycan”ın redaktorluğu bu mətbuat orqanında müxbir, parlament müxbiri kimi fəaliyyət göstərmiş Ü. Hacıbəyliyə həvalə olunub. O, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin süqutuna qədər bu məsul işdə çalışıb. Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, bir zamanlar müxtəlif mətbuat orqanlarında (“Tərəqqi”, “Həqiqət”, “Yeni iqlal”) fəaliyyət göstərmiş Üzeyir Hacıbəylinin publisistik yaradıcılığının ən məhsuldar dövrlərindən biri məhz bu illər olub. Onun bəzən qəzetin bir nömrəsində müxtəlif imzalarla bir neçə yazısı çap edilib.

“Zülm və əsarətin yoğun zəncirlərini qırıq-qırıq etməyə qadir olmuş bir millətin həqq və hüriyyət bayrağı enməz, sarsılmaz!” (“Azərbaycan” qəzeti, 8 may 1919-cu il) deyən Üzeyir bəyin Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründəki hər bir yazısını oxuyanda əvəzsiz publisistin qələminin dürüstlüyünə, kəskinliyinə, qərəzsizliyinə, eyni zamanda da səmimiyyətinə heyran qalmamaq mümkün olmur. O, yazılarında xalqı narahat edən, düşündürən siyasi məsələlərdən, istiqlalımız və onun müdafiəsindən, özəli düşmənimiz olan ermənilərin fitnə-fəsadlarından, ana dilimizin qorunmasından və başqa bu kimi mövzulardan söz açıb.

Ən önəmli isə Ü. Hacıbəyli qələminin bu gün də nə qədər aktual olduğu aydın görünür. Məsələn, 1 dekabr 1918-ci il tarixli “Azərbaycan” qəzetində Hacıbəyli Üzeyir imzası ilə dərc edilmiş “Mühüm məsələlər” məqaləsində o yazıb: “...Biz Azərbaycanı və iki milyondan artıq olan Azərbaycan türklərini Yevropaya və müttəfiq dövlətlərə indidən tanıtdirməliyiq. Özümüzə məxsus tarixə, gözəl və xüsusi bir ədəbiyyata, sənayeyi - nəfisəyə malik olduğumuzu onlara bildirməliyik. Dilimizin firəng dili Yevropada olan kimi, bütün Qafqazda ümumi bir dil olduğunu, məsələn, bir ləzgi ilə bir ermənin və ya bir malakan ilə bir aysorun bir-biri ilə Türk - Azərbaycan dili ilə danışmağa məcbur olduğunu isbat etməliyik. Musiqimizin ümumi Qafqaz millətlərinə zövq və ləzzəti-ruhani verən bir musiqi olduğunu bildirməliyik. Yevropa şairlərindən geri qalmayacaq şairlərimizi, müsənniflərimizi, yazıçılarımızı, alimlərimizi bir-bəbir nişan verməklə xüsusi bir mədəniyyətə malik olduğumuzu əyan və aşkar etməliyik”.

Qüdrətli qələm sahibi “Başlanı” məqaləsində isə daşnakların iç üzünü bu belə açıb: “Daşnaklar Qarabağ ermənilərini bizə qarşı üsyana dəvət edirlər. Bu üsyana açıq-açıqına qəzetə vasitəsilə elanı, daşnakların bihəyalığını sübut edən aşkar dəlillərdən birisidir. (Hacıbəyli Üzeyir, 13 fevral 1919-cu il).

O, eyni zamanda daxili çatışmazlıqları da nəzərdən kənarda qoymayıb, xalqın həyat tərzinə və inkişafına mane olan qüsurlara, mənəvi-sosial amillərə - rüşvətxorluğa, hüquq mühafizə orqanlarının özbaşınalığına, məvaciblərin azlığına və başqa bu kimi problemlərə də öz münasibətini bildi-

rib. Məsələn, “Məmurlarımız haqqında” məqaləsində Üzeyir bəy bunları vurğulayıb: “Vaqəən məmurların rüşvətxorluğu hökumət və məmləkət üçün qorxulu bir vaqədir... Odur ki, rüşvətxorluq ilə mübarizə qılmaq hökumətin böyük vəzifələrindən biridir” (Hacıbəyli Üzeyir, 5 sentyabr 1919-cu il).

...Böyük arzularla, amallarla yaşayan və müstəqil, azad Azərbaycanın gündən-günə “ağ günlərə” çıxacağını gözləyən dahi sənətkarın sevinci çox çəkməyib. Onun bu sevincinə Azərbaycanın rus ordusu tərəfindən işğalı son qoyub. Çox maraqlıdır ki, Üzeyir bəy bu fəlakəti hiss edib. Hətta “Azərbaycan” qəzetinin sonuncu sayında “Cı” imzası ilə “Surna” adlı felyetonunda düşündüklərini yazmaqdan belə çəkinməyib: “Mən demirəm ki, Nikolay hökuməti ilə Lenin hökuməti arasında təfəvüt yoxdur, xeyir! Təfəvüt vardır və o özü də bundan ibarətdir ki, nikolaylar və generallar hökuməti bizi həmişə “İsvoloç” deyib atamıza söyərdilər, mujik və raboçi hökuməti məşhur rus söyüşü ilə anamıza söyəcəklər”. (“Surna”, 25 aprel 1920-ci il).

Həmin illərdə Üzeyir bəy Hacıbəyli digər istiqamətlərdə də fəaliyyətini davam etdirib. Belə ki, musiqilər yazıb, teatr sahəsində çalışıb. Məsələn, Üzeyir bəy şair Əhməd Cavadın sözləri əsasında indiki müstəqil Azərbaycan Respublikasının himni olan “Azərbaycan” marşını yazıb. Lakin o zaman Azərbaycanın Sovet Rusiyası qoşunları tərəfindən işğalı və Xalq Cümhuriyyətinin süqutu Azərbaycanın milli himninin qəbul olunmasına imkan verməyib.

1918-1920-ci illərdə dahi bəstəkar “Dağıstan” və “Azərbaycan” adlı birpərdəli baletlər bəstələyib. Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, bununla bağlı “Azərbaycan” qəzetinin 27 fevral 1919-cu il tarixli sayında belə bir məlumat da dərc olunub: “Üzeyir Hacıbəyli tərəfindən digər bir balet rəqsi yazılmışdır ki, bunun da adı “Azərbaycan”dır. Keçən günlərdə yazmış olduğu “Dağıstan” baleti “Ləzginka” sayığında olduğu halda bu yeni “Azərbaycan” baleti də “Tərəkəmə” səbukundədir. Hər iki oyun səhnə üçün hazırlanmaqdadır”.

O dövrdə böyük sənətkar “Azərbaycan türklərinin musiqisi haqqında” adlı elmi musiqi əsərini qələmə alıb, Cümhuriyyətin birinci ildönümü günü, 28 may 1919-cu ildə “İstiqlal” məcmuəsində dərc etdirib. Bunlarla yanaşı, Zülfüqar bəy və Üzeyir bəy Hacıbəyli qardaşlarının teatr truppası fəaliyyət göstərərək ki, həmin truppa müxtəlif opera, operetta, dram əsərləri tamaşaya qoyub. Üzeyir bəy tamaşalarda dirijor kimi çıxış edib, hətta səhnə əsərlərinin baş rejissoru kimi də fəaliyyət göstərmiş. Yəni, bu dahi şəxsiyyət hər vaxtlə cavan müstəqil dövlətimizin inkişafına öz töhfəsini verməyə çalışıb.

Üzeyir bəy Hacıbəyli 1948-ci ilin noyabrın 23-də dünyasını dəyişib. Üzeyir Hacıbəylinin dəfnində görünməmiş izdiham yaşanmış. Onun cənəzəsi tanınmış müğənni Bülbülün ifasında “Sənsiz” romansının sədaları altında qaldırılıb və Fəxri xiyabanda dəfn olunub.